

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСНОВ РЕКРЕАЦІЙНОГО РАЙОНУВАННЯ

В статті представлений аналіз теоретико-концептуальних основ рекреаційного районування для різних територій з використанням таксономічних одиниць різних рівнів ієрархії. Приведений приклад комплексного ландшафтно-рекреаційного внутрішньообласного районування на рівні рекреаційних районів та підрайонів території Одеської області.

Ключові слова: рекреаційне районування, принципи районування, районоутворюючі ознаки, таксономічні одиниці, територіальна структура рекреаційного господарства, рекреаційний регіон, район, підрайон, схеми рекреаційного районування, внутрішньообласне рекреаційне районування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні процеси регіонального розвитку об'єктивно свідчать про те, що вирішення складних управлінських завдань неможливе без комплексного дослідження регіонів і розробки оптимальних стратегій управління на середньострокову перспективу. Стратегія управління регіональним розвитком формується з урахуванням результатів багатоаспектного аналізу стану регіону та його основних підсистем.

На початку XXI ст. в більшості держав світу рекреація розвивалася як система, що надає можливості для ознайомлення з природою, культурою, звичаями, духовними та релігійними цінностями країни. Природно, що ця галузь суспільного виробництва стала одним із головних об'єктів дослідження науковців; свідчення тому – існування таких наукових дисциплін, як рекреалогія, туризмологія, туристське країнознавство та ін. [1].

Знання сучасного стану рекреаційної галузі і динаміки її розвитку необхідне як для органів управління туризмом, так і для туристського бізнесу. Неможливо побудувати розумну державну і регіональну політику щодо рекреаційної галузі, якщо не мати достатньо повної інформації про рівень розвитку рекреаційної індустрії та її тенденцій.

В наш час існує гостра необхідність в детальному аналізі рекреаційної діяльності. Одним з головних інструментів такого аналізу є рекреаційне районування. Зрозуміти цей феномен, обґрунтувати чинники, які на нього впливають, проаналізувати ступінь залучення різноманітних складових – районоутворюючі фактори та їх уточнення з часом, основні схеми рекреаційного районування та їх таксономічні одиниці – мета даної публікації.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є рекреаційні території світу, України та Одеської області. Предметом – рекреаційне районування території як основи розвитку рекреаційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема туристського районування територій в наукових дослідженнях остаточно сформувалась у 80-90-ті роки ХХ ст. Термінологічно вона визначалась як "рекреаційне районування" і була предметом вивчення в різних регіональних наукових школах, найбільш відомими з яких були: московська школа – Б.Н. Ліханов (1973), В.С. Преображенський (1975), М.С. Мироненко, І.Т. Твердохлебов (1981) та ін.; київська школа – І.Д. Родічкін (1978), І.В. Зорін, І.І. Пірожник (1985), М.П. Крачило (1987), О.О. Бейдик (1997, 2004), О.Г. Топчієв (2003), І.В. Смаль (2004), Н.В. Фоменко (2007) та ін.; мінська школа – В.М. Зайцев, Н.А. Єленська, Г.А. Потаєв, Г.Р. Потаєва (1984) та ін. і в багатьох інших наукових та навчальних установах країн СНД та ближнього зарубіжжя.

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методологічні засади рекреаційного районування. Узагальнюючи різні підходи до рекреаційного районування, фахівці дійшли висновку, що не слід ототожнювати власне "рекреаційне районування" як результат рекреаційного використання територій з "районуванням природних умов для рекреаційної діяльності". Головним принципом "рекреаційного районування" є врахування ступеня розвитку рекреаційних функцій територій – тобто концентрації підприємств відпочинку та туризму. Залежно від галузевої орієнтації районування, а саме, врахування провідних функцій тих чи інших підприємств – лікувально-курортних, оздоровчих, туристських, саме поняття "рекреаційного районування" в різних роботах трансформувалось у такі поняття, як "курортне районування", "курортно-рекреаційне районування", "туристське районування" [2, 3]. Не ставлячи за мету висвітлити обширні теоретичні обґрунтування спільних характеристик і відмінностей для всіх різновидів районування територій, дамо основні понятійно-термінологічні визначення стосовно "рекреаційного

районування".

Рекреаційне районування є важливою науковою і практичною процедурою. Це ефективний і абсолютно необхідний науковий метод, який дозволяє багато чого зрозуміти в географії рекреаційної діяльності та рекреаційній сфері обслуговування.

Процедуру районування не можна розглядати ізольовано, оскільки вона не є результатом виключно інтелектуальних зусиль фахівців – це відображення реальності. На першому місці, безумовно, знаходиться процес, що протікає в реальному просторі. Він генерує самі райони, а потім задає стандарти їх виокремлення [4].

Рекреаційне районування є комплексним. Воно базується на таких основних аспектах [2-6]: фізико-географічному (райони виділяють на основі висотної поясності і широтної зональності, кліматичних умов, медико-біологічних характеристик); історичному (аналіз територіальної організації рекреаційного господарства і прогнозу його розвитку); соціальному (районування підпорядковане забезпеченню оптимального функціонування рекреаційних систем); економічному (рівень економічного розвитку території, ціна на рекреаційні послуги, попит та пропозиція; координація рекреаційної сфери з іншими галузями господарства); екологічному (створення умов для раціонального використання рекреаційних ресурсів).

При виконанні районування необхідно спиратися на загально географічні принципи [2-7]:

1. Конструктивність – визначається чітко поставленою при районуванні метою: для чого ми це робимо. Основна мета рекреаційного районування – аналіз сучасного стану рекреаційного обслуговування, структури рекреаційних ресурсів і напрямків їх освоєння та охорони.

2. Багатоаспектність – при виконанні районування використовують не одну, а кілька районоутворюючих ознак. Це дає можливість проведення комплексного аналізу території.

3. Об'єктивність – відображення реальної сучасної ситуації, що склалася на території. В основу повинні бути покладені сучасні районоутворюючі ознаки, які спираються на конкретні числові (статистичні) показники.

4. Ієрархічність – розподіл від великого до малого. Ієрархічність дозволяє ділити територію на зони, підзони, райони і підрайони, що знаходяться у чіткому взаємозв'язку і

підпорядкуванні.

5. Єдність з адміністративно-територіальним поділом.

Але, при обов'язковому дотриманні названих принципів, неминуче присутній момент суб'єктивності.

Залежно від поставлених завдань дослідниками в якості районоутворюючих ознак можуть бути прийняті різні характеристики. Існує багато підходів до їх виділення, що обумовлено визнанням пріоритетності тих чи інших параметрів рекреаційної території.

У рекреаційному районуванні як основні районоутворюючі ознаки за В.І. Стафійчуком [2] були обрані наступні: характер рекреаційної спеціалізації залежно від переважного використання рекреаційних ресурсів (лікувальна, туристська, спортивна); міра рекреаційної освоєності території; рекреаційні ресурси та їх територіальні комбінації; географія рекреаційних потоків, структура і динаміка (відкриті і закриті райони); наявність рекреаційного вузла; перспективність розвитку.

Зазначені районоутворюючі ознаки не є постійними, з часом їх зміст або кількісні характеристики можуть змінюватися. Найстабільнішим є характер рекреаційної спеціалізації, тому що він обумовлений ресурсами. Міра освоєння району багато в чому залежить від рекреаційної політики щодо туризму: за підтримки його з боку місцевої адміністрації в районі може різко збільшитися кількість підприємств відпочинку. Географія рекреаційних потоків пов'язана з поєднанням унікальних рекреаційних ресурсів і популярністю території на туристському ринку. Однак під впливом зовнішніх обставин (політична нестабільність, економічне неблагополуччя) приплив туристів може падати або, навпаки, мода на екзотичні та авантюрні тури може сприяти розвитку туризму в малоосвоєних районах.

Зміна районоутворюючих факторів пояснюється необхідністю уточнення рекреаційного районування, адже схема районування є відображенням певного етапу у розвитку територіальної організації рекреаційної діяльності.

Проведена нами обробка літературних джерел [2-7] показала, що автори уточнюють ряд прийнятих районоутворюючих ознак, а також включають нові.

Розглянемо основні уточнення. При проведенні районування важливо встановити провідну рекреаційну спеціалізацію. У чистому вигляді поняття "монофункціональна територія", як правило, не існує. Практично на

кожній території можуть бути розвинені всі основні види рекреаційної діяльності. Міра рекреаційної освоєності – це ознака, в якій не були встановлені граничні нормативи віднесення територій до розвинених, середньо і слабо розвинених районів.

В умовах ринкових відносин тлумачення перспективності розвитку набуває нових аспектів, воно є комплексним і визначається наступними параметрами: безпека території; багатство і різноманіття рекреаційних ресурсів; унікальність рекреаційного потенціалу; ступінь популярності на вітчизняному та світовому туристських ринках; рівень розвитку інфраструктури; економічний стан регіону; зацікавленість у розвитку туризму з боку місцевої адміністрації.

До нових ознак слід віднести: забезпеченість населення сучасними закладами відпочинку (реорганізація старих і будівництво нових); спеціалізована забезпеченість території туристськими кадрами (ступінь зайнятості населення в туристській індустрії, кількість навчальних закладів туристського профілю); рівень сервісу і кваліфікація обслуговуючого персоналу; статистичний облік туристських потоків, які відвідують цей район, і передумови для формування таких потоків у майбутньому; економічна роль туризму для даного району (розмір надходжень до бюджету від туризму, витрати на розвиток туристської інфраструктури, місце туризму серед інших галузей економіки та взаємозв'язок з цими галузями, загальний економічний ефект від туризму).

Таксономічні одиниці: ієрархія і типологія. В 60-70-х рр. ХХ ст. виникла тенденція визначати таксономію як вчення про систему таксономічних категорій, які позначали взаємопов'язані групи об'єктів – таксони [4]. Таксономічні одиниці рекреаційного районування відбивають особливості територіальної структури рекреаційного господарства. Основними ознаками виділення рекреаційних таксонів за О.О. Бейдиком [3] є наявність рекреаційних ресурсів та їх територіальні комбінації; рекреаційні території та їх значення в загальній структурі землекористування; характер рекреаційної спеціалізації і ступінь її розвитку; рівень рекреаційної освоєності території; схожість проблем перспективного розвитку окремих частин території з позицій рекреації; потужність, територіальне поширення, структура і динаміка рекреаційних потоків; виробничі та економічні зв'язки рекреаційних підприємств з

іншими галузями; наявність рекреаційного вузла (ядра).

Таксономічні одиниці відрізняються для різних за масштабом територій. Так, туристське районування закордонного світу спирається на наступний системно-структурний підхід – за найбільшу територіальну одиницю береться регіон [8, 9]: Західна Європа, Східна Європа, Північна Америка, Латинська Америка, Південно-Західна Азія (Близький Схід), Південна Азія, Південно-Східна Азія, Центральна і Східна Азія, Африка, Австралія і Океанія. Наступною одиницею туристського районування є країна [4, 10]. Розгляд кожної країни окремо абсолютно необхідний, тому що розглядається питання міжнародного туризму, тобто обміну туристами між окремими країнами і саме в межах країн проводиться весь статистичний облік в міжнародному туризмі. Слід зазначити і те, що вплив туризму на економіку розглядається також по країнах. У силу цих факторів країна виступає як найважливіша таксономічна одиниця при районуванні в міжнародному туризмі.

Таксони для схем регіонального районування мають більш детальну просторову структуру. У вітчизняній практиці рекреаційного районування території застосовуються різні системи таксономічних одиниць [2-7, 10, 11]. Найчастіше виділяють наступні таксономічні територіальні одиниці [2]: рекреаційний регіон (Кримський, Карпатський); рекреаційний район (Одеський, Приазовський); рекреаційний підрайон (Судацький, Алуштинський); структурні територіальні утворення: рекреаційний вузол (Одеська група курортів, Велика Ялта); рекреаційний центр – рекреаційна зона міста (Ворохта, Коктебель); рекреаційний комплекс (окрема рекреаційна корпорація); рекреаційне пункт або підприємство (санаторій, будинок відпочинку, готель); рекреаційне угіддя (лісопарк, заказник).

У сучасній географії розвивається і концепція формування туристсько-рекреаційних систем. Як відзначає О.Ю. Колбовський [4], власне проектування туристсько-рекреаційних систем в регіонах базується на виділенні різних композиційних, функціональних і планувальних елементів. Серед таких елементів доцільно виділити композиційні типи: ареали (тотожне поняття "рекреаційного регіону"); ядра – функціонально-економічні та містобудівні центри районів і зон; осі – ландшафтно-маршрутні коридори, що зв'язують між собою ареали і ядра в єдиний тери-

торіальний каркас; локуси (тотожне поняття "рекреаційного пункту").

Наведені понятійно-термінологічні визначення є відносно упорядкованою системою щодо об'єктів рекреаційного районування та їх структуризації. Це не обмежує довільного використання деяких термінів в інший спосіб.

Аналіз основних схем рекреаційного районування. У рекреаційній літературі представлена велика кількість схем рекреаційного районування, що обумовлено динамікою обсягу і зростанням суспільного значення рекреаційної діяльності, яка супроводжується поглибленням територіального поділу праці.

Туристське районування світу є найскладнішим завданням. Складність його полягає у двох аспектах [4]: розглядається територія всього світу (є дуже різні, не схожі між собою області); районування має охопити такі місця, де туристська діяльність практично не розвивається або вона слабо розвивається, але для неї є певні передумови.

До числа районоутворюючих у міжнародному туризмі відноситься велика кількість факторів. Вони включають основні особливості географічного положення з точки зору туризму; характер природи, рівень комфортності кліматичних умов, багатство і різноманіття рекреаційних ресурсів, можливість і зручність їх використання; насиченість території природними і культурно-історичними пам'ятками, їх положення по відношенню до основних зон і центрів туризму; рівень розвитку туристської інфраструктури; рівень загальноекономічного розвитку, забезпеченість трудовими ресурсами, матеріальними засобами і фінансовими можливостями для створення і подальшого розвитку індустрії туризму [4].

Значення всіх цих чинників у формуванні туристських районів неоднакове. Дія цих факторів проявляється в найрізноманітніших комбінаціях. Слід звернути увагу на те, що районування багатьох країн з точки зору внутрішнього туризму зазвичай не збігається з таким в плані міжнародного туризму, так як цікавий і доступний для своїх громадян окремий район може бути малоцікавий або важкодоступний для іноземних туристів. Або, навпаки, привабливі для туристів місця далеко не завжди викликають інтерес у місцевого населення через свою повсякденність. Отже, необхідно завжди конкретизувати поняття: про який туризм йдеться мова – внутрішній або міжнародний.

Питаннями регіонального рекреаційного

районування в межах території СРСР радянські географи стали займатися з 60-х рр. ХХ століття. Початкові районування були вузько спеціалізовані і стосувалися конкретних туристських напрямів: санаторно-курортної галузі, спортивного туризму тощо. Галузевий підхід визначав вибір районоутворюючих ознак.

У 70-х рр. географами школи В.С.Преображенського [5] була зроблена спроба першого комплексного туристського районування території СРСР. Як районоутворюючі ознаки були прийняті: функціональна структура, ступінь рекреаційної освоєності, ступінь відкритості регіону і перспективність території. Вони змінювалися з часом, тому районування відображало лише певний період у розвитку туризму.

При переході до ринкових відносин недосконалість районоутворюючих ознак проявилася найвиразніше. Так, районування цього періоду (70-90 років) не враховувало вчення про рекреаційні системи; було абсолютно проігноровано співвідношення основних факторів розвитку туризму, рекреаційних потреб і рекреаційних ресурсів, тому виділення деяких зон і районів багато в чому носило формальний характер; у всіх ознаках вибрані критерії не підкріплювалися об'єктивними статистичними показниками, що порушувало один з основних принципів географічного районування – об'єктивність, а також не розглядався внесок туризму в соціально-економічний розвиток регіонів, і тому нові схеми районування території розроблялися з використанням нових підходів до вибору районоутворюючих ознак.

Туристське районування України, що веде свій початок від 60-х років ХХ століття, здійснювалось у вузькогалузевому розрізі (курортологічне, рекреаційно-кліматичне тощо) і виходило з розосередження на даній території тих чи інших природних рекреаційних ресурсів та визначення зон з умовами, найсприятливішими для розвитку відповідних видів туризму. Лише в 70-х роках у зв'язку з розвитком комплексної географії на основі системного підходу в Інституті географії АН СРСР під керівництвом В.С.Преображенського [5] вперше було розроблене комплексне рекреаційне районування. За цією схемою в межах України виділялися Кримський, Одеський, Азовський прибережний та Дніпровсько-Дністровський рекреаційні райони.

Питання туристського районування

України починаючи з 70-х років розроблялось науковцями Київського науково-дослідного і проектного інституту містобудування, Інституту географії НАН України, а також Київського – О.О. Бейдик (2001), О.О. Любіцева (2008); Львівського – В.І. Мацола (1997), В.С. Кравців (1999); Чернівецького – В.К. Євдокименко (1996); Сімферопольського – Л.А. Багрова (1982), І.М. Яковенко (2003); Донецького – А.Я. Бовсуновська (2002), В.Ф. Данильчук (2003) університетів.

Потрібно відмітити, що важливими є наступні етапи виконання базових розробок в галузі районування території України для розвитку курортів, рекреації та туризму [12, 13].

1. Генеральна схема розміщення санаторно-оздоровчих установ та перелік курортних і лікувальних місцевостей України (Діпромiсто, 1961). 2. Пропозиції щодо розміщення і черговості освоєння курортів, зон відпочинку і туризму, заповідників і національних парків в УРСР, включаючи карто-схему (1968). 3. Перелік і границі територій, що резервуються для організації зон лікування, відпочинку і туризму в Українській РСР та фрагменти картографічних матеріалів (1977). 4. Схема розвитку і розміщення курортів, місць відпочинку та туризму, природних парків і заповідників в СРСР, у тому числі в УРСР (НДП містобудування, 1979). 5. Схема перспективного розвитку туризму УРСР (Діпромiсто, 1983). 6. Регіональна схема розвитку і розміщення курортів, місць відпочинку та туризму, природних парків і заповідників в Українській РСР (НДП містобудування, Діпромiсто, 1983). 7. Зведена схема районного планування України. Розділ: Природно-рекреаційні території (Діпромiсто, НДП містобудування, 1991). 8. Пропозиції щодо туристського районування території України (Автори: М. Крачило, С. Попович, Н. Федоренко, 1996). 9. Схема розташування територій та об'єктів природно-заповідного фонду України (Мінекобезпеки, 1999). 10. Генеральна схема планування території України. Розділ: Розвиток оздоровчої та рекреаційної мережі (Діпромiсто, НДП містобудування, 2001).

Аналізуючи ці роботи, можна зробити висновок, що частина з них виконувалась у вигляді комплексних схем, відтворюючи загальну картину розташування курортів, зон рекреації та туризму, а частина – у вигляді спеціалізованих схем з пропозиціями щодо розвитку окремих або систем курортів тощо. Деякі схеми відтворювали переважно картину

"районування" території з виділенням крупних таксонів, а деякі наближались до схем "територіальної організації" з більш детальною просторово-планувальною структурою.

Однозначного підходу для визначення рекреаційного районування не має. Різними авторами [3-5, 7, 11-13] було запропоновано різні схеми районування, але всі вони базуються на різних критеріях і показниках, розроблені для різних таксономічних рангів.

Відомо, що рекреаційне районування території відрізняється певними відмінностями, оскільки воно повинно базуватись не тільки на наявних курортно-рекреаційних та історико-культурних ресурсах, але й враховувати фізико-географічні особливості, економічне районування тощо. Наскільки відрізняється склад регіонів залежно від головних критеріїв районування території, свідчить порівняльна характеристика, наведена у табл. 1.

Крім інтересу до даної проблематики, запропоновані схеми засвідчують неоднозначність критеріїв районування, тенденцію до поглибленої деталізації цих схем, а також наявність суб'єктивного моменту в підході до проблеми.

Попри всі розходження в методиці дослідження даного питання, кожна з запропонованих схем виділяла Кримський і Карпатський рекреаційні райони (регіони), що підтверджує їх унікальність і особливе місце у структурі рекреаційного господарства країни.

Детально розглянемо районуотворюючі показники та аспекти виділення районів на основі схем рекреаційного районування України, представлених у табл. 1.

У 1985 р. Ю.Р. Шеляг-Сосонко і М.П. Жижин [3] в основу районування поклали природний компонент, зокрема, ступінь трансформації природної рослинності в результаті рекреаційних навантажень. За основні показники автори узяли ступінь, спрямованість і розміри площ зміненої рослинності, за основні одиниці зонування – район, групу районів, область.

І.І. Пірожник (1985) [3] та М.П. Крачило (1987) [13] розглядають рекреаційне районування в економіко-географічному аспекті. І.І. Пірожник запропонував схему, в якій основними ознаками виділення рекреаційно-туристських районів є: 1) характер рекреаційної спеціалізації та рівень освоєності району; 2) наявність рекреаційно-туристських ресурсів і їх територіальні сполучення; 3) наявність території рекреаційно-туристського призна-

чення та їх роль у загальній структурі землекористування; 4) транспортно-географічне положення та доступність рекреаційно-туристського району; 5) географія рекреаційних потоків та їх інтенсивність; 6) виробничі та еконо-

мічні зв'язки рекреаційно-туристських підприємств з іншими галузями; 7) наявність регіонального центру з розвинутою соціальною інфраструктурою.

Таблиця 1

Основні види рекреаційного районування України [2, с. 175].

Автор	І.Д. Родичкін	І.Д. Родичкін	І.В. Зорин	І.П. Прожнік	М.П. Крачило	КДУ Географічний	І.В. Зорин	О.О. Бейдик	І.В. Смальяк	О.О. Бейдик
Таксони		Інститут географії	І.В. Зорин	І.П. Прожнік	М.П. Крачило	КДУ Географічний	І.В. Зорин	О.О. Бейдик	І.В. Смальяк	О.О. Бейдик
Рік	1978	1980	1985	1985	1987	1989	1988-1993	1997	2004	2004
Регіон, зона					Кримсько-Одесько-Азовський		Кримський, Карпатський		Східний, Поліський, Західний	
Район	Територіально-рекреаційні системи:	Кримський, Одеський, Дніпровський	Український приморський, Кримський	Південний Дніпровсько-Дністровський	Кримський, Одеський, Карпатський	Західний, Центральний, Східний	Одеський, Приазовський, Феодосійський	Карпатський, Полісько-Подільський	Волинський, Карпатський	Причорноморський, Карпатський
Підрайон				Карпатський, Київсько-Дніпровський			Судацький, Євпаторійський			

М.П. Крачило в основу виділення туристських районів поклав аналогічні критерії, додатково розглянувши наступні: 1) питома вага зайнятих у туристському господарстві від загальної кількості працюючого населення; 2) рівень розвитку туристської індустрії; 3) сучасні та перспективні потреби населення в туристських послугах.

У 1997 р. було запропоновано (О.О. Бей-

дик, Д.О. Ляшенко) [3] рекреаційно-туристське районування України, яке виконане на основі: 1) аналізу питомої ваги рекреаційних територій у структурі земель (у відсотках до площі автономної республіки, області); 2) аналізу кількості місць в установах організованої рекреації (тис. одиниць); 3) наявності центрів (ядер) районів; 4) рекреаційно-туристської спеціалізації території в загальнодержавному

поділі та інтеграції праці; 5) спільності та напрямку використання рекреаційно-туристських ресурсів тощо. Рекреаційне районування авторами також розглядалося в економіко-географічному аспекті.

Аналіз представлених видів районування дозволив засвідчити неоднозначність критеріїв районування, тенденцію до їх поглибленої деталізації.

Внутрішньообласне рекреаційне районування на прикладі території Одеської області.

Якщо існують неоднозначні підходи при рекреаційному районуванні значних територій країн і регіонів, то при районуванні окремої адміністративної області (при збільшенні масштабу рекреаційного районування) неоднозначність факторів, які використовуються для районування, ще більше збільшується в залежності від територіальної структури.

Результати районування залежать від того, наскільки повно враховані його критерії та найсуттєвіші показники складових природи й суспільства. Зокрема, для вивчення територіальної організації господарства, регіональних аспектів взаємодії суспільства і природи виключно важливе значення має внутрішньообласне районування. Воно зумовлене соціальними та еколого-економічними процесами, такими як урбанізація, зростання територіальної концентрації виробництва, формування територіальних систем господарства внаслідок інтеграції виробництва.

Внутрішньообласне районування дає змогу науково обґрунтувати розвиток господарських комплексів, вивчати і регулювати взаємодію господарства і природного середовища. Воно ґрунтується на аналізі природних і соціально-економічних процесів, явищ і чинників [14]. Потреба у нових комплексних природно-господарських підходах до районування для поліпшення територіального управління наголошується в багатьох наукових працях [2-4, 7, 9, 10, 11].

Проблеми внутрішньообласного рекреаційного районування знайшли відображення у докторських та кандидатських дисертаціях, підготовлених протягом останніх років українськими та російськими науковцями.

Розглянемо внутрішньообласне рекреаційне районування на прикладі території Одеської області.

Курортно-рекреаційне районування узбережної частини Одеської області було виконано О.Г. Топчієвим [11] на рівні курортно-рек-

реаційних районів на основі критеріїв: наявність санаторно-курортних закладів, їх спеціалізація, кількість місць в них, величина рекреаційного навантаження, наявність природно-лікувальних ресурсів.

К.Е. Біленьким (УкрНДІ медичної реабілітації та курортології) було також здійснено районування приморської смуги Одеської області. Основними критеріями для районування були наявність санаторно-курортних закладів та наявність природно-лікувальних ресурсів, але ще додалися сприятливість ландшафтів і транспортна забезпеченість. За диференціацією курортно-рекреаційного застосування у приморській смузі Одеської області автором були виділені три типи територій: з розвинутою курортно-рекреаційною інфраструктурою; перспективні для розвитку курортно-рекреаційної галузі; території, можливо перспективні для розвитку курортно-рекреаційної галузі.

Аналіз даних робіт показав, що фактично при курортно-рекреаційному районуванні області була розглянута узбережна смуга і окремі об'єкти санаторно-курортних закладів з інфраструктурою на основі кліматичних і бальнеологічних ресурсів. Представлені види рекреаційного районування охоплюють лише південні райони Одеської області. Автори не розглядали всього переліку ландшафтних показників, площі природно заповідних територій, величину рекреаційно-техногенного навантаження та врахували не в повній мірі характеристики та показники історико-культурних об'єктів.

Розглянувши і проаналізувавши всі районоутворюючі ознаки середньо- і великомасштабного рекреаційного районування, нами була зроблена спроба провести комплексне ландшафтно-рекреаційне внутрішньообласне районування. При цьому врахувати велику кількість факторів, що являє собою складну і кропітку роботу по диференціації, систематизації та класифікації показників і окремих критеріїв. В цілому для проведення районування нами були вибрані наступні фактори та їх показники: кліматичні (середня температура повітря за липень, середня температура води, вологість, інтенсивність сумарної сонячної радіації, тривалість сонячного саява за рік, число днів з $t \geq 15^\circ\text{C}$, швидкість вітру, тривалість періоду можливої геліотерапії); ландшафтні (щільність розчленування, глибина розчленування, крутизна схилів, підступи до води; наявність і структура пляжів, берегів,

мілини; залісненість, залугованність, заболоченість, розораність території); наявність мінеральних вод та пелоїдів (за мінералізацією та іонним складом мінеральної води, наявністю пелоїдів); оцінка рекреаційного потенціалу (естетичних якостей території, підземних вод, кліматичних умов, водоймищ, площ природно-заповідних територій, історико-культурного потенціалу, транспортної доступності, забезпеченості санаторно-курортними закладами, ландшафтна оцінка території); оцінка рекреаційно-техногенного навантаження досліджуваної території (щільність рекреантів та кількості місць, щільність викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря, кількість відходів I-III класів небезпеки).

В результаті аналізу і узагальнення отриманих даних вперше розроблене комплексне ландшафтно-рекреаційне районування території Одеської області, виділено шість ландшафтно-рекреаційних районів: Дністровсько-Південнобузький, Великомихайлівсько-Миколаївський, Роздільнянсько-Березівський, Тарутинсько-Саратський, Ренійсько-Кілійський, Сасиксько-Тилігульський. в межах яких виділені підрайони за ландшафтною сприятливістю, естетичними відмінностями та величиною рекреаційно-техногенного навантаження та укладена карта [15, 16].

На основі ландшафтно-рекреаційного районування території Одеської області за природно-рекреаційними, історико-культурними та соціально-економічними факторами і їх показниками встановлено, що із шести ландшафтно-рекреаційних районів тільки 2 являються сприятливими (11-15 балів): Сасиксько-Тилігульський, Ренійсько-Кілійський; 3

– відносно сприятливими (9-11 балів): Дністровсько-Південнобузький, Роздільнянсько-Березівський, Тарутинсько-Саратський; 1 – несприятливим (7-9 балів): Великомихайлівсько-Миколаївський.

Чітка прив'язка до адміністративних районів сприяє оптимізації рекреаційної діяльності в адміністративній області в цілому і розвиває ефективні, раціональні зв'язки та взаємовигідні позиції на міжрайонному рівні.

Висновки. На сьогодні сформувався дуже низький ступінь освоєння простору рекреаційно-культурних систем адміністративних районів і областей, тому виникає необхідність цілеспрямованих зусиль для освоєння територій, які мають певний рекреаційний потенціал. Географія рекреаційного освоєння простору за останній час дуже змінюється, і цей об'єктивний, закономірний процес вимагає нових підходів до організації рекреаційної діяльності.

Рекреаційне районування території є досить важливим завданням, оскільки його рішення дозволяє з найбільшою ефективністю, а також при мінімальному впливі на природу використовувати певні території для відпочинку людей і розвитку їх культури. Розробка наукових принципів рекреаційного районування і подальший їх розвиток дозволять виявляти нові рекреаційні ресурси і інші передумови для розвитку туризму в ще неосвоєних місцях; виділяти та створювати нові рекреаційні райони різного порядку; правильно визначати їх рекреаційну спеціалізацію, переносити досвід розвитку рекреаційної галузі з одних районів в інші з аналогічними умовами; диференційовано ставитися до різноманітних за умовами рекреаційних районів.

Література:

1. Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Теоретичні основи туризмології. – К.: Ніка-Центр, 2005. – 316 с.
2. Стафійчук В.І. Рекреалогія. – К.: Альтпрес, 2006. – 263 с.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К.: КНУ, 2001. – 397 с.
4. Кусков А.С., Голубева В.Л., Одинцова Т.Н. Рекреационная география. – МПСИ, Флинта, 2005. – 496 с.
5. Теоретические основы рекреационной географии/ В.С. Преображенский. – М.: Наука, 1975. – 243 с.
6. Мироненко М.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 208 с.
7. Яковенко И.М. Рекреационное природопользование: методология и методика исследований. – Симферополь: Таврия, 2003. – 335 с.
8. География туризма: Учебник / И.Г. Филиппова, В.Л. Погодина, Е.А. Лукьянов /Под ред. Е.И. Богданова. – СПб.: Изд. дом «Бизнес-пресса», 2007. – 264 с.
9. Дмитревский Ю.Д. Туристские районы мира: Учебное пособие. – Смоленск: СГУ, 2000. – 224 с.
10. Масляк П.О. Рекреаційна географія. – К.: Знання, 2008. – 343 с.
11. Одеський регіон: природа, населення, господарство. Навч. посібник/ О.Г. Топчів та ін. – Одеса: Астропринт, 2003. – 184 с.
12. Градостроительные основы развития курортно-рекреационных районов СССР. – М.: Стройиздат, 1990. – 196 с.
13. Крачило М.П., Попович С.І., Федоренко Н.В. Туристсько-рекреаційне районування території України // Збірник наукових статей “Туристські ресурси України”. – К.: ФПУ, 1966. – С. 268-275.
14. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком. – К.: Вища школа, 2000. – 223 с.

15. Пилипенко Г.П., Горун В.В. Ландшафтно-екологічне рекреаційне районування на прикладі південної частини території Одеської області // Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2010. – №1. – С. 341-349.
16. Пилипенко Г.П., Горун В.В. Комплексна ландшафтно-рекреаційна оцінка та районування регіону (на прикладі території Одеської області). Наука. Молодь. Екологія – 2011. Збірник матеріалів VII-ї науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – С. 146-151.

Резюме:

Виктория Горун. АНАЛИЗ ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ОСНОВ РЕКРЕАЦИОННОГО РАЙОНИРОВАНИЯ.

В статье представлен анализ теоретико-концептуальных основ рекреационного районирования для разных территорий с использованием таксономических единиц различных уровней иерархии. Приведенный пример комплексного ландшафтно-рекреационного внутриобластного районирования на уровне рекреационных районов и подрайонов территории Одесской области.

Ключевые слова: рекреационное районирование, принципы районирования, районообразующие признаки, таксономические единицы, территориальная структура рекреационного хозяйства, рекреационный регион, район, подрайон, схемы рекреационного районирования, внутриобластное рекреационное районирование.

Summary:

Viktoriya Gorun. ANALYSIS OF THEORETICAL AND CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF RECREATIONAL ZONING.

The article presents analysis of theoretical and conceptual foundations of recreational zoning for different areas, using taxonomic units of the various levels of hierarchy. The integrated landscape-and-recreational regional zoning is carried out at the level of recreational areas and subareas in the territory of the Odessa province.

Keywords: recreational zoning, zoning principles, recreational signs, taxonomic units, territorial structure of recreational facilities, recreational area, district, subdistrict, schemes of recreational zoning, regional recreational zoning.

Рецензент: доц. Пилипенко Г.П.

Надійшла 18.01.2012р.